

1966 ч.
ИЮНЬ
18
СҮББОТА
№ 143 (6474).

Өртөз 2 көп.

ССРЭ-нің Дээди Соединиң Президиумунда

Милда Владимировна ЧЕРБАКОВАНЫ — Кызылдың сүт заводунда мастери.

«КУШ-АЖЫЛЧЫ ЭРЕС-МААДЫРЛЫК ЧОРУК ДЭШ»
ДЕП МЕДАЛЬ-БИЛЕ

Вера Сергеевна АНУФРИЕВНА — Кызылдың ээ комбинатынын аппаратчы.

«КУШ-АЖЫЛЧЫ ШЫЛАРАЛ ДЭШ» ДЕП МЕДАЛЬ-БИЛЕ

Анна Ильинична ЛУКАНИНА — Кызылдың ээ комбинатынын колбаса кымылдар ажилчыны.

Эт болгаш сүт продуктуларын бүдүрүп талаам-биле чеди чыл планын оошталдыларын кууседиринге чедип алган чедикшиктери база эт болгаш сүт үлөтүрүп хөгжүдериңге ачы-хавылаам дээш ССРЭ-нің Дээди Соединиң Президиуму 1966 чылдың июнь 14-те Чарлы-биле ССРЭ-нің Эт болгаш сүт үлөтүрүп министрствозун бүдүрүлгелеринин база органдарларын хой бөлүк ажилдакчыларын ССРЭ-нің орденнери болгаш медалдары-биле шаңалаан, оон иштиңде ТЫВА АССР-ле:

«ХУВДУЛЭЛДИН ДЕМДЭ» ОРДЕН-БИЛЕ

Тарыма Торжесеевна ТАРЖАНЫ — Кызылдың ээ комбинатынын мастери.

Тудуг ажилыңа таарымчалыг үе

Совет улус төрөзүн партиянын XXIII съездинин соруу кирикчи шиттирлерин боттандырыныча бүгү-ле күжүн, энергиянын мөөңөп турар. Ол шиттирлерин кууседир олоонун кижи бүрүзүнүн кууседир сорулгазы, коммунизм тургузушунунун чарылбас кезээ кылдыр санап турар. ССРЭ-ге улус ажил-агыйын хөгжүдериңге ачыгы беш чыл планын талашы-биле ССРЭ-нің XXIII съездининге хүлээп алдынган Директиваларда капитал тудугте онза ни-чээгенин салып турар. Тудугка ка-питал салышкынын эң-не таарым-чалыг ажилдарын, чаа күчүлери, чуртталга башкыларын болгаш эске-даа объектилерин эвээш чарылгалды үндүрүп тургаш кыска хуусаада дү-ген амылгалга кириерин ол талашы-биле кол сорулга кылдыр салган.

Үе-шак шүшпөң чорунга ынак эвес. Чаа беш чылдык беш айы эрте берген. А бистиң республиканың кол-кол тудугларында партиянын салган ол үлүг программаны куусетпейн ту-рар чорун ам-даа чиптээ. Ажил-хе-рект партиянын шүгүмчүлөлдүн өзү-биле көөрү бистиң сорулгазы ол. Чай болза кандыг-даа тудугчу чору-дарыңга эң-не таарымчалыг өй. Чы-лыг эгелээден бээр эвээш эвес үе эртен. Республиканың чаадык туду-галарында көргүзүп талашы-биле мактангылы дег чүве хөвөр. План куусалды, социалист чарыштың даштын тудугларда шүшпөң хөвөр. Нажаң дүгөдөп, ажилдың темпизин бурунгаарлады билдинмес.

Коммунист партиянын үлүг чымышыңа хүлээп алдынган тургу-зучу программа — Директиваларда Тывадаң дөрт адал каан харысалгыч тудуусу — Хову-Аксында «Ты-ва кобальт» комбинаттын тудуун эп-көзүл. Ол дээрге бо беш чылдык амылгалга кирер тудугларының че-рээни болгаш. Мында чоңуку үеде чаргыс-даа объект амылгалга кир-баз. Амылгалга кире чөгүрү чөрлөр эвээш эвес. Беш айларда тудуг-мон-таж ажилдарының планын «Тыва кобальт тудуг» эргеленип чүгө 86 хуу кууседип алган.

Хамын ужуру хандырылганың кош-каанда деп тудуг эргелели чарыш-тынар хөндөн уштуммаң. «Тыва кобальт тудуг» эргеленип партия болгаш эске-даа хой-ниити органи-зациялары улусчу инициативаның, күш-ажылчы чүткүлдүг чоруктуң үнөр дөзү болуп социалист чарыш-че кошкан кичээгэй салып турарын ол чылдаганының колунга хамар-ыштыр апар. Социалист чарыш-тын кошкан ол тудугтун бөдүм ажилчыларын билип билл турар. Чыг эгизинде Хову-Аксының туду-гулары Тываның база бир үлүг ту-дугу — Ан-Довурак ховорайда «Ты-ва даг-дугу тудуг» эргеленип туду-гулары-биле чарыш салган. Оң даштын, үе-түңкүлдүн минчата чедир кым-даа эсерлейн турар. Ан-Довурактын тудугуларын чүгө со-циалист чарыштын ачызында беш айларын бүдүрүлгө планын амыр кууседип алганнар. Хову-аксычлар ол чарыштың коллектив-биле чүгө дуржулга болчуп болбозол? Улусчу инициативага даяныр, социалист чарыштын үргүлчү өскүс түңкүлдүг турарын чедип алыр тудугларын.

Ажил-херектер болгаш планнар

МОСКВА. (СЭТА). ССРЭ-нің Култура Министрствозунун кол-легиязын калбак хуралы эвиле-дешкен бүгү республикаларын култура министрлерин кирикчи-деш-биле болган. ССРЭ-нің XXIII съездинин култура ажилдакчы-ларын мурвунга салган сорулга-ларынче кол кичээгенин мөөңөз. Театрларын, концерт организа-цияларын, клубтарын, обьектала-рын ажилынын утка-шыларын акциядерин дугайында чутта бол-ган.

Ажилчы чонларын коммунист кижибилдештир куштелдиринин

Садыг ажилдакчыларын Бүгү-эвилел чөвүлел хуралы

Садыг ажилдакчыларын Бүгү-эвилел чөвүлел хуралы июнь 15—16 хүнеринде Москваның Кремль театрында болуп эркен. Совет са-дыгын ууртукчулар болгаш ор-ганизациялары-биле кады ол чөвү-лел хуралга эң эки садыгчылар, по-варлар, официантлар, буфет ажил-дакчылары, столоваалар болгаш ма-газинер директорлары киришкен. Чыгыан ол кижилерин дыка хейү күрүне садык болгаш иштинин че-меннелер чөрлөрүн хөгжүдүр талаам-биле чеди чыл планынын оошталга-рын кууседиринге чедип алган че-дикшиктерин дээш июнь он үште ССРЭ-нің орденнери болгаш медал-дары-биле шаңкаткан.

Чөвүлел хуралын ажилыңа эш-тер Л. И. Брежнев, А. П. Кириленко, Н. Т. Маузов, Д. С. Полянский, А. Н. Шелепин, В. В. Гришин, П. Н. Деми-

БЕШ ЧЫЛДЫ КУУСЕДИРИНГЕ КҮШ-АЖЫЛЧЫ САЛЫШКЫН

Кызылдың даараны-га комбинатында кылып турар барааннардан уруглар идик-хевинг бот-унеин аар турган. Амгы үеде коллективизация ажилчыларын оңу чиге-диринин аргаларын тылар сорулганы мур-нуна салганнар. Шко-ла кааа четпезин болгаш өөреникчи оолдар кедр хөйлөсүрү даарарын комбинатка үр үеде ажилдан келген, арга-дуржулгазы кичи Олга Горбунова шиттир-лээ. Ол эске өөрү-биле сүмөсөжин, продукция-нын шынарын кудула-пайы, оон өртөк-үеин чиге-диринин арга-рын тодаралырга өспөкпейлг кирип ту-рар.

ЧУРУКТА: мастер О. Горбунова. Фото А. СОКУРОВА.

Чаа завод

Ташы район — кэда ажил-агыйлыг, амылгал-хандырылга бол-гаш үлөтүрүп бүдүрүлгелери сайырап турар үлүг бүдүрүлгүлүг район. Оң чурттагы чонунуң саны чыл келген тудум-на өзүп турар. Ынчангаш ра-йонун чурттагы чонун чүгө амдан-ыг хаб-биле эвес. харын хаб-бу-лочка аймааның эске-даа хевирлери-биле долу хандыры-биле Бай-Хаак суурга хаб заводун тудуун чору-дарын беш чылдык перспективиг планында көргөн.

Амгы үеде Бай-Хаакта хаб бы-жырар пекарня чангыс кыт маш ба-жында, бүдүрүлгенин чорутула-ры механикастаттынчаан, бүдүрүлгө чех-теринин шөлдери санитарыг болгаш технология тывелкиел-нормаларга дүүшпейн турарын билдиргил болгай. Чаа заводту тудууда тузар, оон ажилчың шөдү 942 дөрбөлчү метр. Ажилчынар дыштаныр кымыл бу-лун, идик-хеп уштур гардеробтар, чу-

С. НЫЗЫЛ-ООЛ.

Чүгө хачы хылыраар

Барыин-Хемчик районун «Барыин» совхозунун Аксы-Бар-лык салбырын кыргызда пук-туу Алдын-Булак суурдан ырак эвее. Хемчик уунун бойду курмалдыг эринде. Иорунуң бир хүү. Дээрде бөрт дег-даа бузат чок, кедрегей аяк хүнер-ниң бразан. Дүк ыргыдаан дээрге, хой акылында чутула каныяны болгай. Ону база бир «дүк» деп, уузутун чутаала-жып турары-ла шын. Бо улаада баар черин бажындаан мыры-ндай ырак эвес, үш-ле километр.

Кодан-кодан хойларын кыргыз-ла пункттуңче чооктулаткан кадарчыларын кыда-мында мур-шоорун магадла. «Оларын карак кымыл ажил-агыйлыг түңкүл-дүк база бирээш — малчы бур-зунуң дүк планы болгай» деп бо-дуп, баамы олур чед.

Бо-ла болгай чедип келгешин. Кыргызда пункттуу. Эргеленип есе шак. Чүгө хачылар хылы-раар! Мында кымыларын чок дээр: суурун эр, херээжен ажилчы-лары, аныктар болгаш чайгы дыштанылгада өөреникчилер. Ки-жилер шүптү-ла: кыргыздага үлүгү кирип, ажил-иптен оон эртен! деп чангыс припичиле чыгырткан.

40 электрлүг, 50 хол хачын үзүк-сөксөк чок ажилдаан. Ын-чангай калчар. Бо чылгы ху-раганнарын санааска бери, сал-бырын хонуну баш саны 17 муң. Темпизин бичи-ле оозал-дыр болза, хонук-хуусаам узаар, кыргызда саадаар болгай. Салбырын чангыс-ла кыргызда чери бо. Чүгө дээр оон кода хойларын Алдын-Булактын деис-кэринде мөөңөттиңер. Кыр-гыданы хойларын дүгүнү хон-

ааынын хире-герээш-биле чо-рутуп турар. Ынчангаш кайы ко-дан хойларын дүгү кыргыз-рыга таарык бергенд, ону мур-надыл турар.

Шаала хол-биле кыргыз турда, кыргызда барыч чай-биле кайы доостур турду. Ам мыр-най амыр чүе-дир, чүгө хой ду-гуну хозарын майаар — деп, кыргызчы Саал Хажит, хачма-биле хонун кыргызды турмула чай аразында чутаалай-дыр.

Улааанда-ла бир кодан хой мында-ла доостур берген. Бичи хос үеи ажилдан алгаш, хонун кыргызчы Саал Суур-Кара үг-бай-биле чутаалажып, оон ажил-бай-биле чооктургалы. Ол чангы-да турган урууну эргелээгип көргөш, чутаалай:

Хой кыргызын беле эвес ажил. Ону-да таймырлар кая-чар деп мен. чоорту билине бээр боор доон. — ырак эвее кел чоран хойларын шипчизин дег көргөш, уланчылады.

Бо турган уруун мез кол дузалакчы. Эрес-ле хей. 6 дугар классы кончүг эки доосту. Ам 7-ге база-ла шүүр боор бот-деп, Суур-Кара үгбай башканы аарак уруун эргелетти. Марья-ның эки өөредирин билдир мен.

А хүнде чексе хой кыргыз тур сен Марья? — деп айттырды.

Он бештен куудатпайн тур мен. Эртен беш хонукта 65 хой кыргызмын. Оларын дүгү 98 кг бооду.

Эртен чылдым кыргызда сөөвүндө каш хой кыргызмын? — Дөрт чүе ажил хойну кырг-гаан мен. Кырган дүгүнүң деп-диз 700 кг болган.

Марья пешкелер кырган хон-ун дүгүн хөндөктөй кеспейн

ла, доуракан-лаа холуштурбайн эки шынарлыг ажал турар. Оларын кырган хойларынла бичи-лаа дүк аргып калаан, келч кестиниң. 30 ажил харыт Соал Суур-Кара үгбай амы-ле кыргызчыларын база-ла чы-дып калбайн турар. Беш хонук иштиле сөз хонун ол кырган. Чыг бүрүде кыргыздага ол иде-пейлг кирип, бөдүмү арга-дуржулгазын эгелеп чоруту аны-лык кыргызчыларга дамчып ту-рар.

Бо хүнерде салбырда 1800 хой кыргызтыңан. Бир хойга-ла ор-тума-биле 1 кг 500 грамм дүк оонажып турар. Баштайгы хүп-пер мындыг бооп турда, хой кыр-гыданы хуусаа бөтүндө доостур укжурап деп чүгөсө бүтүрер бо-лур.

Амгы үеде кыргыздаан баш-тайгы пил-гүлүк үеи. Аңаа сал-дыган сорулгазына турштугу, чарыштын тыпкелерин көстүп келген. Бир хүн 20—25 хонун кыргыз турар мурнакчыларын озурунда Донгак Кара-кыс, Кү-жүгет Бак-кыс даан ышкаш тып-келчлерин каймаан ол дээр. Кеңээкчиги 6 шак. Хачылар да-жы ам-даа сөксаш дивиз. Кичи-ниң чоруту хонук чок.

Ажыл-агыйлыгын куал-со-руун куштелдирип, улам-на хей-аыт кирип турар. Чүгө дээр партиянын XXIII съездин Совет кичилерин ажил-ипче кий-гырткан, ам болуп ССРЭ-нің Дээ-ди Соединиң сессияныга кичи бүрүзү оонашкан ажилыңа бе-лик көргүзүлүг ужуражы бол-гай.

Кыргызчылар, ажилдаңар-ла! Хачыларын хылыраам-на! О. АКАЖЫК.

Хун бүрү немежир

Чайнын чылыг хүнери келген до-дан Чен-Хемчикте Ленин аттыг кол-хозтун Баян-Тала салбырында хой кыргыздазы киин эгелээ. Кыр-гыда пункттуула ам 32 хачылыг агрегат ажилдап турар.

Баштайгы хүнде О. Амыр-оолдун кода хонун кырган. Оон алган дүк бир хойга оонашты 1,7 кг болган. Кыргызчылардан К. Чылаб, М. Бой-ла, М. Чигит хүнде 20 кг дүктү кыргыз тургаш, ону 25—30 кг че-дирип турар.

Депутат садыгы

ында болгаш беш айларын дургузунда эки күстөкөн.

Барыин-Хемчик районун кооперацияларын дургузунда хураалын өзүп турары өөрүч. Мада Николай Кертикович Лыткин ап болуп. 1964 чылда бээр районун автолакамын салдыжым болуп келген. Лыткин ай, квар-тал, чыл палларын үргүзүп амыр күсөдөп, ажилчы чонларын салгы талашы-биле негеле-эниг диниягир чоруту көргүзүп турар. Мур-лакчы салдым 1966 чылдың бирги кварталы-нда болгаш беш айларын бээр садыгы-нын иланым ажы күстөкөн.

Николай Лыткин малчыларын докта-алчым. Фермага, каларчыларга бо-ла берген турар. Оон автолакама бараан-бу-жаде байлак болуп. Чүгө дээр малчы-чатыларын баулаар аш-пен болгаш барааннарын ол ап чоруту. ССРЭ-нің вединге болуп эркен сонгудага бо-ла ажилчы чонларын хандылар та-ганнастыг эки ажилдааным турар. Лыткин үр-түңкүлдүг чааа демделген.

Мурнакчы салдыжымым иңд төлээ кылдыр ажилчы Барыин-Хемчик талашыга сонган. Депу-түлгелер күстөкөн, шипчылдып турар. Бө-бүлүгө оонажык кыл декабрь 25-не ээстен ажилдап

Тыванын кооперациялары чонун садыг хан-мырлагын улам-на экижидер, бараан саары-газынын планынын кууседир талаам-биле орга-низастыг хемчеглерин ап, партиянын XXIII съездинин шиттирлерин боттандыра даш социалист чарышты калбарткан. Барыин-Хем-чик районун садыг органиацияларын ажил-дакчылар боттарынын мурнуна сорулгазын беш чылдык баштайгы чымын бирги кварта-

БАР АРГАЛАРНЫ АЖЫГЛАП ТУРГАШ...

Бедик сайыралдыг көдө ажил-агый болза бүтү социалисттик экономиканын улам ыңай жогжуруучу болгаш совет улустун амыдырал деңгээли бедиринин чайгылыш чок негелдеи болур. Моон учурунда партиянын XXIII съездин амыг уеле коммунисттик тургуушкунун боттук оруктарын тодаралдып турар, кезде ажил-агый жогжулдеинин темптерин дүргөдериин, СЭКП ТК-ның март болгаш сентябрь Пленумдарынын (1965 ч) ажилал кылганы экономиктиг болгаш организастыг системанын үндөйлөш, ону чайгылыш чокка интенсификациянын бирги черинин учур-дузалыг херөө кылдыр көргөн.

Гектар буртуудун дүжүттү бүтү темптерин бедиринин — көдө ажил-агыйнын нийтинин-биле болгаш ылангыя тарааны бүдүреринин үндөинин болур. Бо талазы-биле СЭКП ТК-ның май Пленуму «Тараа база өскө-дө» көдө ажил-агый культу-ларынның бедик болгаш тургуушугу дүжүттү алып дөш черини мелорас-таарын калбаа-биле жогжуур дугайында» чутула айтырганы чутала-лап көргөн, тускай докталам ху-дөп алган.

Чурттуу экономика жогжулдеинин чедип алдынын денчели болза ху-дунун үнүш-дүжүтүрү болгаш чер

ажылчынын культуразын бедир, черлерини мелорастаар талазы-биле куруненин хемчээлинге-дө, колхоз болгаш совхозтар буртуунге-дө улут-кемчелерини бо сорулга комплек-сидин-биле боттандырар арганы бе-рип турар деп. Пленум санап турар.

Пленумун шийтпирлерин амыды-ралга боттандырар дөш организастыг хемчелерини сонгаарладышкын чокка ап чорудары партия, совет бол-гаш ажил-агый организацияларынын кол сорулгазы дөшүн эки билип ту-рар бис. Өвүр районун туруп турар деишкери хая-даштыг, оргу, шынаа-лары колдуунда чок болганы биле та-раа ажилын жогжууды берге. Ра-йонун кол ажилы — мал ажил-агый. Бир төр районда мал ажилы кол болуп турар чүве болганда, чер-ажылдын бар шаа-биле ыкжидип ажыгласа болзувуса, моон сонгаар мал ажилын улам ыңай жогжууды-нин талазы-биле чутаа турбас учу-рул. Ичанганш районга кол-ла чүве малдын чөм баазанын тургуузы бо-лур учурул.

Районун бүтү деишкери 298,7 муң гектар шөлдүг, ол шөлдүн 284 муң гектарын азы 95 хуузу көдө ажил-агыйнын ажыгдал черлери. Ол ажыгдал чери хуузаар оок 277,2 муң гектары азы 93 хуу олар, 2,3 муң гектары азы 0,7 хуузу тараа

шөлдери, 4 муң гектары азы 1,4 хуу-зу ситен шөлдери, а 14,9 муң гекта-ры ажыгдала кирбес черлер болуп турар. Ичанганш гектар буртуун өдөшкүдү, суггарын тургаш чөм ажыгаш, дүжүттү албас болза, ни-тиния малын четчи санын чөм-би-ле хаядырып шыдавайн баар бис.

Ам бо хунерде районда 1600 га хире суггарын тарып болур тараа шөлдери бар. Чижээ, Торгалыгга Чо-ла, Кара-Тал, Котм-Терек, Ирби-тей бугаларын, «Коммунистче орук» колхозта Кок-Сайыр-Акс-ынын, Улаатайынын, «Кызыл туз» колхозта Дүжүлүктүн, Хорун-гун-Ойнуң бугаларын ажыгаш болур. Ичанганш болза шагалан тура ажыгаштын турган бугаларын ажилалып баскырадып, ынаар кичээ-гейин кошкатканын сөөлүг уеле ажилалтынымай турар болгаш чөм колхозтар моон мурунда чедип алган дүжүттү сөөлүг уеле кулу-латкан. «Торгалыг» колхозу 2—3 чыл бурунгаар-ла Ирбейте буга-зын чөм ажыгаш тургаш, Кок-Чыраалд 200—300 га шөлдөн кукурузанын 300 центнер ногаан массанын ба-буртундан ап турган. Харын-даа куку-руза мочактары чедип быжып, рес-публиканың ап дөшө тараалаң ра-йондары-биле дөмө дүжүттү ап тур-ган. А өрткөн чылын ол колхоз ажы-

агыйжы эвес ажылап, буга дөшүнү септелгенин ой-шаанда кылдып ал-байн, суггарылыгынын шынарын бас-кыратканын да буртуундан чүгө 150—150 центнер ногаан массаны алган. Ол колхоз Чола бугазын шүүт каарына чедип турар. Бир эвес ол буганын дөшүн эки кылып алып бол-за мында 200 га хире черини суггарып болур болгаш ба буртуундан 10—10 центнер мал чөмүн ап болулар. Адаа чүгө 40 тонна арбай азы суда үрөшкөчүн чакпаш, 200 тонна кон-центратты азы, зөлдөнүмүн ап болу-лар. Ол хирезинде-ле олз Өргү ар-тынын суг чок ховуларына 300 хире ганын тарып, адаа 60 тонна хире үрө-шүн чакып каш, оон чүгө 6 тон-на хире дүжүттү ап, чамыкта чүпү-дө албайн барып турарлар. Чүл дөшө, ол колхозтун тускай өртөм-челери, баштаар чери экономиктиг санаашкынарын, шын аналалып кылбайн турар. Суггарып черлерин ажыгаштарын талазы-биле бо чы-лы бурунгаар-ла Ирбейте буга-зын чөм ажыгаш тургаш, Кок-Чыраалд 200—300 га шөлдөн кукурузанын 300 центнер ногаан массанын ба-буртундан ап турган. Харын-даа куку-руза мочактары чедип быжып, рес-публиканың ап дөшө тараалаң ра-йондары-биле дөмө дүжүттү ап тур-ган. А өрткөн чылын ол колхоз ажы-

метрин суггарып суг үндүрер маши-наны сатып алгаш чөм ажыгашкан. Ол дөшө тараан черлерден дүжүт алырынның магадылалын тургусканы ол-дур.

«Кызыл-Тук» колхозтун тарып болур 210 га шөлдүн шүүттүзүн сугга-рып тарып болур. Ичанганш болза ол колхоз ылангыя бо чылын сугга-рылга ажылычче кошкак кичээлге салып, бо хунерге чедир чүгө 96 га черин суггарган.

Суггарылгандан амыда бедик дү-жүт алырынның бир кол магадылалы черини хөрүнүн сайырадыр болур. Ичангыя черини организастыг хемчө-чидилгелер-биле сайырадыр болу-рунун бугу аргалары районда бар. Районда бар өдөк артыкшылын муң-муң тонна-биле санап болур. Ичанг турбуке кайла-да колхозтун удур-тукчулары бо ажылыч шүүт кичээ-гей салбайн турарлар. Бо чылын ра-йонун колхозтары 7500 тонна өдөк-ти ховуларже үндүрер деп боттары-ла планнап алган хирезинде колдуун-да-ла күүсөткөн. Ол хирезинде-ле колхозтар удуртукчулары чер ирип баскыраан, тараа үчүсөөн деп чү-гаштыр турарлар. Бо талазы-биле районун көдө ажил-агый өргөлдө-шүн тускай өртөмчелери калды-даа ажил чорутпайн турар болгаш СЭКП-

ниң район комитетинин талазындап чогуур негелдени тургускан дөш-рини минирин чутула. Бо чылын план-суггарып суггаруу 1965 га чер-ден бо хунерде чүгө 800 ажыг ганы суггарган. Ол дөшө планын чүгө 48,4 хуузу болуп турар ол.

Оон амыда Холу, Ирбейте аста-ры, Торгалыг, Улаатай, Бора-Шай унаарында суггарып болур ситен шөлдери база хай. Ичанганш болза ону чедир ажылап шыдавайн турар бис. Ичангыя май, июнь алларда малчынарын ситен шөлдери сугга-рып, оон дашын аштап, арыгларын-че хаара тудары чутула.

Районун партия, совет, ажил-агый организациянын мурнуна кол со-рулга болза СЭКП ТК-ның май Пле-нумунун шийтпирлерин амыдыралга боттандырар, бугу болур арга-лары, кураалдарын ажылап тур-гаш, суггарып черлерин четчези-би-ле ажылаарымыс болур. Чаа беш чыл планын суггаруу районда 2000 хире га черге тараа, ситен шөлдери суггарып, оон дүжүтүн бедирини көр-дүшүп турар. Ону кылдыр эконо-микка болгаш өртөмчө үндөшкөчүн-ген санаашкынарын болгаш улут ажылдар херек. Ам бо хунерде ра-йонун колхозтарында чачгыс-даа суг ажилына хамзаарышкан техника чок болуп турар. Ичанганш респу-бликанын Суг ажил-агый болгаш ме-

диорация министерстволуун та-амадан моон мурнунагы байлалы өскөрткөн, бастын районун колхоз-тарына боттук дүшүнү көргүзери не-гетинин турар. Ичангыя Кара-Тал болгаш Чола бугаларынның дөшө-рини эде кылып талазы-биле тускай те-хниканы бербес болза, колхозтун бо-лудуң амыг турар күжү-биле бо ажилды кылдып күүсөдиринин арга-зы чок. Ол ышкаш колхозтарын чачыг, дилең суггаар булдырлерин дүргөн саары чутула. Моон мурну-да хай чылдарын дүргүзүлдө суг ажил-агый-биле керээлери чарып, чачыгларын кирип келген турбу-же олз бо хунге чедир өвүржө көрү-нүм келген. СЭКП ТК-ның май Пле-нумунун сөөлүг боттарынын сти-лини өскөртүр боор дөшөпте колхоз-тар Суг ажил-агый министерстволу-га идеген турарлар.

Районун колхозтары амыг уеле суун ажылап болур бүтү черлерини расчөт-планын кылдып турар. Ол ыш-каш өдөкти казып, чүдүрер техника-ны, улут трактор тележаларын рес-публиканың «сельхозтехника» катты-жымшкынының талазында четчи-ри-биле саары негетинин турар.

Н. ШУЛУУ,
СЭКП Өвүр райкомунун бирги секретари.

ТЕХНИКТИГ ДЕПШИЛГЕ ДУГАЙЫНДА СӨС

Чогаадыкчы бодаалдың непередикчилери

«Тыва даг-дугу» комбинаттың даг-дугу арыглар фабрикасында дыка хай кайгычмык эки ажил-ишчилер ажылап турар. Оларның аразында эң улут хундүлөди чаартыкчылар чөптү-биле эдилеп турар. Бүдүрүлгө планын коллективтин чүгө сан эвес, харын ассортимент талазы-биле чедикшиинин күүсөдиринге чаар-тыкчыларын улуу улут.

...Күш-ажылчын хун дооступ, аны-кярт кежээки шөлдөрдүн көп, кинотеатрга чораш сөөлүг кижилер-нин кылжы бөзүн чиде берген. Чурт-талга бажынарында элестри чы-рысы база өшкүлөш. Ичангал-даа ийи кат бажынын адык сонгазын-да чырык өшпейн турган. Арыгдалга фабриказынын слесарылары Алек-сандр Бобин болгаш Николай Пога-рцев оларын чаартыкчы хундөшгө-нүсүлүп, ажылап турганы ол. Чүл дөшө, шимчедер валдын подшивниги ийи хонгаш-ла урелишкенин тавар-лап турган. Ону солурла бо нарын аргаттыг барык шүүтү кесектерин чазар учурга таваржым, адаа адык дөшө-ле 20—25 киж-шак уени чиди-рип турган. Чаартыкчылар бо ажилды үзө шийтпирлеринге бүдүн чартык ай уени чарыгашан. Ичангал-даа оларнын ажылы бедик түнөлдүг болуп доошулган. Оларнын чаарты-кылан балын шөпө көргө алды ай иштинде чачгыс-даа катат урелбейн, бедик бүдүрүкчүлүг ажылап келген. Тываның даг-дугу бистин чуртуу-сун хоорайларының фабрика, завод-тарыныч чорудары улагаткан.

Бо чутула кесекти чогадыкчы-лау-биле чаартып кылырынга улут ду-заны гаш-биле дуулаалакчы Борис Игнатов, слесарылар Дмитрий Наза-ров болгаш Сергей Погарцев олар чаргыр. Икжерер-техниктиг ажил-дакчылар: фабрикаын энергетиги Вячеслав Дамбиз, приборлар ла-бораториязынын начальниги Алексей Чернов, бедик сортуг руда цегини энергетиги Юрий Полюянов болгаш өскөлдөр-дө үнелгич сүмелерин чаар-тыкчыларга калдып турганнар.

Ийет, даг-дугу арыглар фабрика-да чогадыкчы бодаалдын непереди-кчилерини саны хун үнгөн туум-на кавууде турар. Фабриканын баштай-гы эдөөн ажыгдала кирген үдөн өрткөн чылдың төнчүзүнө чедир оларнын саны 200 ашкан. Олар 600 хире чогадыкчы болгаш чаартыкчы

саналдарны кириген, оларнын хой-нуруушун шийгээткен ийикке, азы шийгээдириниң кырында турар.

Чаартыкчы-чогаадыкчылар хай ажилдарын кылганын. Олар кайла-ла херек апарган болур, оон кажан-даа ойталаастар. Даг-дугунун бирги сортун алыры бергедеп турган уени фабриканын кижилери утпаалар. Технолоттуг дериг-херекселдерин чогумчалыг ажылаарынга шаштык кадып турган чылдаганын база-ла чаартыкчылар тышкан болгаш нинити күш-биле бирги сортун про-дукциянын төлөвилде көрдүнгөн хире алып арганы болдурун.

Чогаадыкчы бодаалдын кижилери чүгө технолоттуг чорудулгаларны акжидып, чаартыры-биле кызыгаар-латтынмайн, харын техниканын оола-ондак чок болурунче болгаш үлөтүр санитариязынче улут кичээлгейин утпааларын турар. Даг-дугунун доо-зуну мыа ажылап турар кижилер-ниң кадынга хоралык болуру бил-дингир, чаартыкчылар ол доошнар-нын пөхтерге эвээш болурун чедип ап турар. Чер адаа-кызынын болгаш арыгдал цегинин ажыкчыларын ажылаар черлерин доошун эвээ-жидири-биле чаартыкчы саналдарн кириерин саналган. Ол нарын ажил-ды А. Бобин болгаш П. Бичужанин чедикшиинин шийтпирлөөн. Олар төлөвилде кирген кесектерин чар-ты кылган, немелде үшүк вентиля-торну тургусканынын түнөлинде ажилчынарынның бүдүрүкчүлүг ажил-дарына таарымчалыг байдал тур-густууган.

Фабриканын эң дөшө чаартыкчы-ларынның бирөөн Александр Бобин күш-ажылды чигидип, технолоттуг чорудулгаларын дыка шулуудалып турар 60 ажыг саналдарны кириген. Александр фабрикаын бүтү дериг-херекселерин эки билер апарган. Ол — чогадыкчыларын болгаш чар-тыкчыларын Бүтү-өшөлөл нинителе-линиң ол бүдүрүлгөдө салбырынның ажылынга иденкейлиг кирип тур-ар.

— Чаартыкчыларын болгаш чо-гаадыкчыларын ажылын техниктиг билдиргиди удуртпайн турарында бис-тин ажилымыс ам-дө бедик денчел-де тургустууваан. Техниктиг чөвү-лөдүн хуралдары доктаамал болбайн турар. Комбинаттың чаартыкчыла-рынга чарлаан конкurstун хуусааы

эрте бергенде оон түнелин каш-ла санын кижилер үндүргөн. Чаар-тыкчы санал кириген кижилерини оон ажылын чуталаашкан хуралга кел-дирбейн турар, азы болуун саналын бүдүрүлгө шийгээдир-биле ора-дажымышын кылып турар кижилер-ге дуза чедирер-биле техниктиг бе-леткели бедик кижилерин быгыла-лай турары таарымшас—деп, ол хомудуп чуталаал турар. Ол черде чөптүг шүүтүчүлө. Бо ажилдарын чогаадыкчыларын болгаш чаартык-чыларын Бүтү-өшөлөл нинителе-линиң мыа салбырын болгаш тех-никтиг чөвүлөдүн удуртукчулары холга ап, чогаадыкчы бодаалдың не-передикчилеринге дузаны чедирер учурул.

Ак-Довурактың чаартыкчылары.

оон иштинде А. Бобин бүдүрүлгенин технолоттуг ажил-чорудулгаларын сай-зырагыйжыларынга куруненин эр-ге-ажын барындаалып ажылап ту-рарлар. Александр бо чылын ажил-чин аныктарын кежээки школа-зының сески кызын чедикшиинин дооскан, ам электромеханика техни-кумунга кирири-биле белеткенип ту-рар. Болуун ынакшыл бергени чо-гаадыкчы ажилына күжүн болгаш билини бөргөниг оон чедикшиинин болурун куузааи.

...Адакы калта сонганын чырып ур-де өшпейн турар. Мыа чогаадык-чы бодаалдың непередикчилерин чаз бодады төртүтүп турар.

Чурунта: А. Бобин.

Фото авторуу.

ССРЭ-ниң күрүне банкызы болгаш колхозтар

1966 чылдың июль 1-ден эгелеп Совет Земелиниң бүгү кол-хозтарына чор, херээжин колхозчуларның күш-ажылының магады-латтыгын төлөвирин чорудар. Моон-биле халбаштыр Чаа мадзалер агентилелиниң корреспонденттик колхозтарга чазлы тыпысырныг ха-маарышкан айтыргаларга харылап бээрин ССРЭ-ниң Күрүне бан-кызының баштаар чериниң даргасының ораманчызы ВИНТОР УША-НОВТАН дилээ.

Айтыры: ССРЭ-ниң Күрүне банкызы социалисттик көдө ажил-агыйн жогжуудың чутула ролуу кезеде ойноп келген бол-гай. Колхозчуларын күш-ажы-лының магадылалдыг төлөвирин хандырынга банкынын кир-жилтес чүпү-биле тодаргайла-тынын турармы?

Хары: Бо айтырыга харым-даарынын мурнуна бо үеде кол-хозтарын экономиктиг аргалары-нын дугайын допчулап чутаа-лаар болза чогуур. Социалисттик көдө ажил-агыйн жогжуудың чутула хемчелерин ажылап кылган СЭКП ТК-ның март (1965 чыл) Пленумунун соонда көдө-дө тодаргай боттук түнөлдөрин көрүп турар бис. Көдө ажил-агый бүдүрүлгенинин бараанын чоруду берген. Коллективтиг ажил-агыйларын хай нуруузуңуң акша орулгалары ескен.

Эрткен чылын чурттуу колхоз-тарында акша орулгаларын ни-тити түнү 3 миллиард рубльге көвү-дөш, оон иштинде 1,2 миллиард рубльди колхозчуларын күш-ажылынын төлөвирин тыпысыр-га немей кириген. Бо чылдың үш айдарынын дугузунда колхозчу-лар боттарынын күш-ажылы дөшө 1965 чылдың бирги кварталы-дан 480 миллион хай рубльди ал-ган.

Ам экономика талазы-биле ор-тук дөшө безин колхозтар чыл бүрүдө бирден үш миллион чедир орулганы ап турар. Ол ажил-агыйларда чүгө бо чылын мага-дылаттыг ажил төлөвирин тө-лөвирин эвес, харын база кайы-бир култураларын дүжүтү чок бол-ган таварыларда шийчедер фонду-ну тургузарында акша бар болуп турар.

Нинити-биле чуталааларга, кол-хоз болуңуң кол алырларын хөж-жөлдөшкө болгаш капитал туулуңа когаралды чедирбейн тургаш, колхозчуларын күш-ажылынын төлөвирин элөөн каш чылдарда чыдыганын орулгалар-мыдан буруну-биле төлөп шыдаар болган.

Мындыг факт база кайгычмык. Бо чылдың май бирде 36.900 кол-хозтардан чүгө 1700 коллектив-тиг ажил-агыйлар күш-ажылынын төлөвирин талазы-биле түр үе-де бергездешкинирге таварыш-кан.

Күрбанкыда колхозтарын агар санында боттарынын акша хөрөң-гилерин артыкшылы дыка көвү-дөшкөн демгелдерин база өвүр-чүт. Ол болза коллективтиг ажил-агыйларын өзүп турар байлаанын чайынычак чижээ-лир. Колхозтар байдал болган ту-лум-ла, чер ажилдыларын ажил төлөвирин база бедик болур. Олар-нын күш-ажылынын төлөвирин ескен, совхозтарда (күрүненин

көдө ажил-агый бүдүрүлгелерин-де) күш-ажылдык төлөвиринде шоолу-ла эвес малайын турары чурум болган деп чүве ам безин тодаргай-дыр.

Ичангал-даа экономикамыс ам дөшөнде күш-ажылдын туруш-туг төлөвирин хандырып шыдаас-мындыг колхозтар бисте база бар.

СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Ми-нистрлер Чөвүлө бо чылын июль 1-ден эгелеп колхозчулар-нын күш-ажылынын магадылат-тыгын төлөвирин совхозтар ажилчынарынның ажил төлөвир-инин денчелин суггаар акша бол-гаш натурга-биле чорударын кол-хозтарга сүмелөөн.

Күш-ажылдык магадылалдыг тө-лөвирин көдө ажил-агый продук-циязын бүдүрерин көвүдөдир, оон бот-үнезин чигидири, күш-ажылдык бүдүрүкчүлүгүнүң өвү-дөш, азында коллективтиг ажил-агыйларга орулгаларын, малаыларга оларын орулгазы-нын денчелиниң соксаал чок өзе-ри хандырып турар. Бир төс күш-ажылдын магадылаттыгын төлө-вирин хандырып турар боттары-нын акшаы колхозтарын хай нуруузуңа бар чүве болганда, күрүне чөвүлөдирин адаа кир-жир улуу улут болуп шыдаас.

ССРЭ-ниң Күрүне банкызы эконо-мика талазы-биле кошкак колхоз-тарга сан-хөө дуулаамчынын көр-гүзөр. Күш-ажылдын магадыла-тыгын фондузу биле ол орулгага боттарынын акша хөрөңгилеринин артынын аразында ылгалын хемчээли-биле ууң хуусааыг чөвүлөдирин оларга тыпыс.

Айтыры: Ажил төлөвириниң фондуларын долдурууга чөвүлө колхозтарга калдыг негелдер-биле үндүрүп боор бодап тура-ры?

Хары: Күрүнениң бо чөвүлө-рин беш чыл хуусааыг болгаш чигелдегил негелдерлиг кыл-дыр тыпыс, чөвүлө ажылааны дөш чылда 0,75 хуу немей тө-лөүр. Ол чөвүлөдирин төлөвирин чөвүлө алган соонда чүгө үшүк чымылаан эгелээр. Ол чорук ботта-рынын чымылаарын ажил-агый-нын иштини хергелдегиле ажил-лаар арганы колхозтарга бээр.

Колхозчуларын ажил төлөвир-ин төлөвиринге акша болуң банк ажилчынарын болгаш албан-хазакчыларын күш-ажылынын төлөвиринге ышкаш, бирги өл-чөгиниң ол-ла чурумун суггаар ун-дуруп берип турар.

Айтыры: Колхозтар күш-ажыл төлөвиринге болгаш өскө-дө сө-рулгаларга алган чөвүлөдирин күрү-ненин доктааткан хуусааынын бетинде агидип болур бе?

Хары: Коллективтиг ажил-агыйлар боттарынын алган чөвүлө-рин хуусаа бетинде агидип бо-лоруун чижектери колхозтар би-ле күрүне банкынын боттары-

нын аразында харылааларын практикасында база бар болгулаан. Экономиканы бедик темплер-биле жогжуу турар колхозтар ичээр кылдып турар. Ичангал-даа күрү-не чөвүлөдирин хуусаа бетинде тө-лөп эгелерин колхозтарын чүгө ажил-туузынын чурму-биле бол-гаш чөвүлөдирин аргалары оларга бар турда чорудуп турар. Колхозтарын чөвүлөдирин ажил-ла-ны дөш төлөп турар хуу хемчээ-ли хай эвес болгаш ол хуу хем-чээли чөвүлөдирин хуусаа бетинде тө-лөвиринге колхозтарын албадас.

Чурттуг барык бүтү колхозтары күрүне чөвүлөдирин ажылап ту-рар. 1964 чылдан эгелөөш бүдү-дүлгө болгаш тулутга үнөр ча-рыгдалга хергелээр чөвүлөдирин эң чик негелдерин колхозтарга доктаадып тургускан. Ичангыя техниканы болгаш минералдыг чөмшөкчилерин база үнүш камгалаанын химиктиг бүдүмө-лөдирин салып алдырыга чөвүлө-рин банкыдан мурнуна алган чөвүлө-лерин санаашкынарын бай-ламында хамзаарыштыр тыпыс.

Тулутга чөвүлөдирин тулутга кол-хозчуларын күш-ажылынын тө-лөвирин болгаш болуңуң бүдүрүл-гениниң тулут материалдарын ажылаан талазы-биле чарыгдал-дарын катат эгелерин киришти-ришкан, объектинин сметалга айткан бүдүн өртөк-үнезиниң хемчээли-биле тыпысип турар. Ууң хуусааыг чөвүлөдирин ажылаарын хуусааынын кө-вүдөткени ажил-агыйларга база ажилыгы. Чижээ, бүдүрүлгө оран бажынарынның болгаш деринш-киниринин тулуңга чөвүлөдирин моон мурнуна ол беш чыл хуу-саа-биле тыпысип турган болза, ам чөвүлө чыл хуусаа-биле, трактор-ларын болгаш комбайнарын сал-дып алырынга беш чылдын орун-га сес чыл чедир хуусаа-биле тыпысип турар. Саатарын болгаш виноградинтерин олуртуп, пито-миктерин тулар талазы-биле кол-хозтарга тыпыс чөвүлөдирин хуусааынын база көвүдөткени. Тус-кай өртөмчелерин чурттаар нинити чурттаага бажынарыннын тулуңу, меланизаторлар чурттаар тус-тус хуузуңа бажынарын тулуңу кылды талазы-биле ууң хуусаа-ыг болгаш чигелдегил чөвүлөдирин колхозтарга тыпысыр док-тааткан.

Сезонда ажил төлөвирин ки-риштиришкан, бүдүрүлгө чарыг-далдарына, контракталга керээл-лерин суггаар күрүнениң салып алдыр продуктуларын дөш анык-тыпысырын орунуга чөвүлөдирин колхозтарга шүүт тыпысырын шенелдезин ам ССРЭ-нин Курбан-кызы калбак хемчээлге чорудуп турар. Чөккү чылдарын дүргү-зүлдө бүтү колхозтарын банкынын шүүт чөвүлөдирин тыпысырне ший-чтикен турар. Ол чорук чазлы тыпысырын системалып бөвүтү-чүдөр болгаш оон-биле калы банк-биле коллективтиг ажил-агый-ларын шүүт харылааларын улам улуу-биле быжыгаш.

(ПМА).

Республика көрүлдези

Чогаадыг болгаш чаартыг талазы-биле ажилдарын хажу-дер, мындыг саналдарын бүдүрүлгө шийгээдир, ажилчынарын, колхозчуларын болгаш инженер-техниктиг ажилдагыларын чо-гаадыкчы инициативазын мобилизастар, совет эрге-чачыгарын 50 чыл оюнга утишүтүр алган социалисттик хундөшгөдирин күүсөдирин-ге илгини бээр, бүдүрүлгелерин дериг-херекселдерин болгаш күчү-лерин долузу-биле амыглар сорулга-биле Тываның профсоюзелде-риниң область Чөвүлөдирин президиуму болгаш Бүтү-өшөлөлдин чо-гаадыкчылар болгаш чаартыкчылар нинителенин Тыва область че-дир 1966 чылдың апрель 1-ден 1967 чылдың июль 1-ге чедир чы-дыкчы болгаш чаартыкчы ажилдарын республика көрүлдезин ийин көргөн.

де ийи элчегге эрттер: бирги элчегин бо чылдың октябрь ийиткени — келер чылдың июль 1-де түнчөп үндүрер. Республиканын бүтү бүдүрүлгелер оларнын ведомство оргазында хамзаарылга чөккө кириги.

Чогаадыкчелеринге хамзаарып чамдык чүүлдер болза:

- металлды болгаш өскө-дө чиг-этти намнал чымылынарын, албан хааңчыларын, колхозчу-техниктиг ажилдагыларын калбаа-биле
- продуктулуг чоруун бедирин болгаш илгал алыры;
- аларын ажаап алырынга, дажыгала-

рынга болгаш шыгжаарыга таарымчалыг байдалды тургузар чаар-тыкчы аргаларын кириер;

Бүтү-өшөлөдүн чогаадыкчылар болгаш чаартыкчылар нинити-ленин эге организацияларынын иденкейин бедирин болгаш өскө-дө.

Чогаадыкчы болгаш чаартыкчы ажилдар талазы-биле эң эки түнчелдерин чедип алган бүдүрүлгелерин, организацияларын болгаш колхозтар, совхозтарын шаңнаары-биле дараазында шаңналдарын тургускан:

- Бирги шаңнал — 200 рубль.
- Ийги шаңнал — 125 рубль.
- Ушүк шаңнал — 75 рубль.

Эң эки көргүзүлгелерин чедип алган чаартыкчыларын. Хундүлел бижиктер болгаш өртөмчө чүүлдер-биле шаңнаар.

Бүдүрүлгелерге тыыскан шаңналдарын эң иденкейлиг чогаа-дыкчыларын болгаш чаартыкчыларын, а ол ышкаш чаартыкчы са-налдарын бүдүрүлгелерге шийгээдиринге иденкейлиг киришкен ки-жилерин шаңнаарыга ажыгаш.

Нөрүлден организастаары болгаш эрттерини-биле бүдүрүлгелер-ге колхозтар, совхозтарга болгаш организацияларга көрүлдө комис-сияларын тургузар, олар бүдүрүлгө непередикчилерин социалисттик чарышты калбартып, массалыг тайылбыр амылдарын чорудар бол-гаш көрүлдедирин түнчелди республиканын көрүлдө комиссиязынче кириер хундөшгө.

«Тыва даг-дугу» эргелелин №3 участкада Петр Шанковтун дашчылар бригада-зын 33 дугаарыг чуртталга бажыны-ның дөртүк кадым салып дооскаш, дөш-вирин демир-бетон кылыр-биле шып-кан. Зинаида Ми-рушканың шевер-лекчилер бригадазы ол-ла бажынын бирги катдынын шыгы эрттирбес че-рин кылганнар.

Эш Руклинская-нын маларлар бри-гадазы чаа хоорайда хеп чуур черин, кислород станциязы-ны штукатурлаар ажилдарын доос-каннар. Ол бригада

ам 240 иргелер ту-рар асан-сайдын ту-рунда ажыдап ту-рар. Ында Надежда Обухова, Татьяна Чамы, Евгений Гладков хун норма-зын үргүлчү ажыр кууседип турар.

ам

